

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра загальної та вікової психології

«Допущено до захисту»

Реєстраційний № _____

В. о. завідувача кафедри

_____Макаренко Н. М.

«___» _____2024 р.

«___» _____2024 р.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРЕДИКТОРИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Кваліфікаційна робота студентки групи
ЗПП-20

ступінь вищої освіти: бакалавр
спеціальності 053 Психологія

Ніколайчук Вероніки Олексіївни

Керівник: **Даценко Оксана Анатоліївна,**
асистент кафедри загальної та вікової
психології

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Мірошнічук Вероніка Олександрівна
розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання, ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(Підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ І.	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА	8
1.1. Професійне становлення особистості як наукова проблема	8
1.2. Психологічні предиктори професійного становлення особистості.....	13
1.3 Психологічні предиктори професійного становлення майбутнього психолога	16
Висновки до розділу І.....	21
РОЗДІЛ ІІ.	
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА	23
2.1. Організація та процедура дослідження	23
2.2. Аналіз результатів психодіагностичного дослідження	25
Висновки до розділу ІІ.....	38
2.3. Програма супроводу професійного становлення майбутніх психологів..	33
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	43
ДОДАТКИ	49

ВСТУП

Сучасний етап розвитку суспільства, що характеризується кардинальними політичними та соціально - економічними змінами, висвітлює роль висококваліфікованого фахівця, здатного успішно вирішувати задачі професійної діяльності. Проблема підготовки спеціалістів набуває особливої актуальності в умовах стрімкого зростання конкуренції на ринку праці, економічних реформ, що висуває підвищені вимоги до рівня професіоналізму людини. Важливими виступають питання кваліфікації, творчості, гнучкості компетентності і т.д., як факторів успішного вирішення соціальних та професійних проблем дійсності. В контексті висвітлених задач особливої гостроти набуває проблема професійного становлення особистості, дослідження якої сприятиме продуктивному виконанню трудової діяльності в майбутньому; досягненню соціально й особистісно - значущих цілей. Підготовка фахівців до вирішення складних завдань у царині модернізації та інноваційного розвитку суспільства вимагає дослідження проблем потенційних можливостей людини, успішної діяльності в соціальній ситуації, що постійно змінюється. Найбільшим попитом уже зараз користується не просто кваліфікований фахівець, а людина, що володіє високим потенціалом до оволодіння професією та кар'єрними амбіціями. Отже, важливо реалізувати суспільно-необхідний соціальний запит вивчення стійких особистісних характеристик, що лежать в основі успішної самореалізації людини в кар'єрі.

Сучасні стандарти вищої освіти висувають підвищені вимоги до студента, як суб'єкта успішної професійної самореалізації, який володіє відповідним досвідом, сформованим якостями, що дозволяють ефективно виконувати свої професійні функції. Особливо це стосується студентів – психологів, підготовка яких, на сьогоднішній момент розвитку нашого суспільства, набула великого значення. Однак, в реальності деяка частина студентів має певні проблеми у професійному становленні, що загострює інтерес психологічної науки до даної проблематики. Актуальними

виступають питання визначення психологічних предикторів професійного становлення студентів - психологів, як внутрішніх умов ефективного професійного самоздійснення. Їх вирішення потребує ґрунтовного наукового аналізу у відповідності до соціальних запитів та вимог сучасної вищої освіти.

Аналіз наукової літератури засвідчує достатньо розгорнуту представленість загальних аспектів професійного становлення особистості в психології (О. Кокун, Г. Балл, О. Джура, І. Бех, В. Боришевський, С. Максименко, О. Чуйко, О. Питлюк – Смеречинська, Р. Мотрук та ін.). Значну увагу проблемам професійного становлення студентів приділено в працях В. Ягупова, З. Карпенко, Л. Подоляк, В. Юрченко, Я. Шведової, В. Свистуна, О. Столярчук, С. Беякової, В. Ковальчук та ін. Специфіку професійного становлення майбутнього психолога висвітлено в роботах Н. Чепелевої, О. Лозової, Н. Пов'якель, В. Осьодло, Л. Сердюк, А. Курбатової, С. Хілько, Н. Перегончук, В. Панка, К. Черкашиної, О. Кондратьєвої та ін.. Певний інтерес до проблеми професіоналізації особистості проявляють і зарубіжні науковці Е. Еріксон, Л. Хьел, Д. Зіглер, К. Роджерс, Г. Олпорт, Ф. Парсонсон, Г. Мюнстенберг, К. Г. Юнг та інші).

Соціальне значення проблеми, гостра її актуальність в умовах сучасності, необхідність оновлення теоретичного змісту обумовили вибір теми нашої кваліфікаційної роботи: «Психологічні предиктори професійного становлення майбутнього психолога».

Мета кваліфікаційної роботи – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні предиктори професійного становлення майбутнього психолога.

Відповідно до мети визначено наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему професійного становлення особистості в сучасній психології.
2. Визначити внутрішні предиктори та психологічні особливості професійного становлення майбутнього психолога

3. Провести емпіричне дослідження на виявлення психологічних предикторів професійного становлення студентів – психологів.

4. Здійснити кількісно – якісний аналіз результатів емпіричного дослідження та зробити висновки, щодо найбільш виражених факторів професійного становлення студентів-психологів.

5. На основі системного, діяльнісного та особистісного підходів розробити розвивально - корекційну програму з урахуванням даних діагностичного обстеження, спрямовану на самоудосконалення і самоздійснення майбутнього фахівця.

Об'єкт дослідження – професійне становлення особистості.

Предмет дослідження – психологічні предиктори професійного становлення студента - психолога.

Для розв'язання поставлених завдань в ході дослідження було використано групу наступних методів:

– теоретичні: аналіз та узагальнення концептуальних положень проблеми професійного становлення в сучасній психології; психологічне моделювання структурної організації феномену професійного становлення із визначенням основних його детермінант у студентів – психологів.

– емпіричні: тестування, опитування («Опитувальник професійної ідентичності студентів-майбутніх психологів» У.С. Родигіної; методика «Професійні цінності психолога-випускника ВНЗ» М. І. Томчук, І. С. Потоцької; тест-анкета «Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості» О. П. Сергеєнкової);

– статистичні методи (коефіцієнт кореляції Пірсона),

– інтерпретаційні (аналіз та наративізація отриманих результатів).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилось на базі Криворізького державного педагогічного університету серед студентів 2-3 курсів спеціальності 053 Психологія, загальною кількістю 30 осіб.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили провідні ідеї теорій професійного становлення особистості, висвітлені в працях О. Кокуна, Г. Балла, О. Джури, І. Беха, В. Боришевського, С. Максименка, О. Чуйко, О. Питлюк – Смеречинської та ін.; концепції професійного становлення майбутнього психолога Н. Чепелевої, О. Лозової, Н. Пов'якель, В. Осьодло, Л. Сердюк, А. Курбатової, С. Хілько, Н. Перегончук, В. Панка, К. Черкашиної, І. Бондаренко, О. Кондратьєвої та ін.; загально психологічні принципи та закономірності психічного розвитку та активності особистості в юнацькому віці (С. Максименко, Г. Костюк, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, Е. Еріксон та ін.).

Практичне значення одержаних результатів виявляється у можливості їх впровадження в організацію освітньої діяльності студентів для вирішення завдань вдосконалення професійної підготовки майбутніх практичних психологів; оптимізації процесу професійного становлення; в роботі психолога при вирішенні труднощів професіоналізації здобувачів освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані при вивченні курсів вікової та професійної психології у майбутніх фахівців психологічного профілю.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, поділених на підрозділи, висновків до кожного розділу і загальних висновків, списку літератури, який налічує 60 джерел; ілюстрована 2 рисунками та 5 таблицями; вміщує 1 додаток. Загальний обсяг роботи 51 стор. (з них 44 стор. основного тексту).

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

1.1. Професійне становлення особистості як наукова проблема

Дослідження проблем професійного становлення особистості постало у зв'язку із необхідністю визначення психологічного аспекту професіоналізації та кар'єрного зростання фахівця, що пов'язують з активним розвитком психології праці. Численні дослідження, присвячені становленню професіонала, зумовлюють множинність уявлень про цей процес і розглядають у наступних аспектах: як процес набуття професійного досвіду; як систему соціальних відносин, що регулюється соціальними інституціями; як новоутворення психічного розвитку та чинник особистісного зростання.

Відповідно до закономірностей онтогенезу людина неминуче постає перед необхідністю професійного вибору, імплементація якого охоплює переважно юнацький вік і відбувається в умовах здійснення провідної, учбово – професійної діяльності. В складному та динамічному процесі життя учбово – професійна діяльність виконує сенсоутворюючу функцію, та стає фундаментом розвитку особистості та її подальшої долі; визначає рівень продуктивності та задоволеності життям. Учбово – професійна діяльність є базовим елементом професійного становлення, на основі якої вибудовується увесь зміст людського існування, визначаються основні його досягнення.

На думку О. Кокун, під професійним становленням фахівця розуміють «..процес прогресивної зміни особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності і власної активності, спрямованої на самоудосконалення і самоздійснення. Становлення обов'язково передбачає потребу у саморозвитку, можливість і реальність її задоволення, а також потребу у професійному самозбереженні» [23, с. 9]. Рушійними силами професійного становлення, як правило, виступають суперечності між між

смыслотворчими мотивами та реальними практичними можливостями людини, між досягнутим рівнем підготовленості та вимогами діяльності [24].

В. Кравченко професійне становлення визначає як «процес активного формування особистісних уявлень про функції, роль і місце в професійному світі, власну імплементацію професійно-особистісного потенціалу» [28, с. 206]. Професійне становлення є комплексним феноменом, який полягає у виборі та формуванні індивідуальної професійної ідентичності, ґрунтується на комплексі особистісних властивостей, що дозволяє розбудувати індивідуальну стратегію кар'єрного зростання.

О. Джура професійне становлення розглядає в особистісній парадигмі, як окрему лінію розвитку людини в процесі всього життєвого шляху [13]. Це поетапний, складно – структурований, динамічний і керований процес входження людини в професію, під час якого відбуваються якісні перетворення особистості, що ведуть до розвитку і зміни особистісних і професійних якостей, формування позитивної мотивації і оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками. Суб'єктом професійного становлення є людина, що володіє здатністю до активності, перетворення культурно – історичного середовища, має потребу у творчій самореалізації. Розглядаючи професійне становлення як безперервний процес самопроекування та самоздійснення. О. Джура виокремлює в ньому три основні стадії психологічної перебудови особистості: самовизначення, самовираження і самореалізацію [13]. З. Карпенко зауважує, що професійне становлення передбачає, в першу чергу, активну трансформацію ціннісної сфери, що приводить до нового способу життя та творчого самоздійснення в професії [19]. О. Малхазов наголошує, що професійне становлення передбачає формування професійної самосвідомості з виділенням когнітивних, афективних, аксіологічних та діяльнісно – поведінкових складових [29].

В теорії Г. Балла [3] професійне становлення розглядається в контексті життєвого шляху особистості, як складовий і необхідний його елемент. Як

важливий етап онтогенезу, професійне становлення охоплює періоди від початку формування професіональних намірів до закінчення активної професійної діяльності і виражається в показниках фахової кваліфікації та кар'єри. Воно має перспективний характер, оскільки ґрунтується на уявленнях про майбутнє, виявляє тісні зв'язки із планами та концепцією життя.

На думку О. Кокун [24] професійне становлення є певним підсумковим результатом професійного розвитку особистості, що передбачає прагнення до постійного фахового зростання, здобуття та вдосконалення необхідних знань, умінь та навичок, їх інтеграцію в такий концепт, як професіоналізм.

Професійне становлення – є складним полідетермінованим процесом особистісного та професійного саморозвитку та самовдосконалення, що обумовлює гнучкість, динамізм, компетентність, самостійність виконання професійної ролі в майбутньому. Ґрунтуючись на системі індивідуально значущих та соціально опосередкованих потреб, забезпечує можливість формування професійної спрямованості, досвіду, компетентності, необхідних якостей, які сприяють успішному виконанню діяльності в майбутньому. Початковим його етапом вважається особистий вибір, як вольова дія, внаслідок відкидання альтернатив і прийнятті певного рішення [25; 26]. Особливостями професійного вибору виступає його залежність від здібностей, інтересів та властивостей особистості, її уявлень про потенційну професійну самореалізацію в актуальних соціально – економічних умовах; включає стадії: потреби – уявлень – оцінки можливостей – вибір стратегії – формування готовності – здійснення [25; 26]. Подальшими його етапами виступають: професійне навчання, професійна адаптація та професійна самореалізація. Процес професійного становлення вирізняється циклічним характером, що надає можливості за необхідністю повернутися до будь – якої стадії.

Найбільш тісний семантичний зв'язок категорія професійного становлення виявляє із поняттям професійного розвитку, які доволі часто використовуються як синоніми. М. Томчук, І. Потоцька зазначають, що

професійний розвиток може проявлятися і з негативними для особистості наслідками, зокрема у: професійно неетичній поведінці, некомпетентності, стереотипності дій, деструктивних установках та комунікаціях і т. д. [51]. Якщо професійний розвиток включає як прогресивні, так і регресивні зміни, то професійне становлення це обов'язково рух вперед. Він може включати періоди стагнації та руйнівних змін, але загалом його вектор незмінно спрямований до вершин професіоналізму; ґрунтується на усвідомленій потребі в реалізації свого професійного потенціалу. Схожу думку висловлює О. Кокур, який наголошує на циклічному характері професійного розвитку із включенням прогресивних і регресивних стадій. Проте професійне становлення дослідник тлумачить виключно в системі позитивних змін [23].

В спільному семантичному полі із категорією професійного становлення (розвитку) знаходиться концепт професіогенезу, який розуміється науковцями як цілісний та постійний процес структурних перетворень особистості на тлі виконання завдань професійної діяльності [Шевченко В]. По суті, це процес розвитку і становлення людини, як фахівця. Функціонування професіогенези охоплює дві сфери внутрішню (ЗУН, спрямованість, здібності, професійні якості, самооцінка, рефлексія і т.д.) і зовнішню, яка проявляється у діловому спілкуванні, виконанні соціально – професійних ролей, показниках емоційної саморегуляції, толерантному ставленні до професійної спільноти і т.д [54]. Професіогенеза виявляє роль людини як суб'єкта планування, організації, здійснення та контролю при виконанні учбово – професійної та трудової діяльності.

Як зазначає О. Кокур, поняття професійного становлення та професіогенези корелюють із конструктом профпридатності, як «...мірою відповідності якостей людини актуальним вимогам діяльності, а також її здатність виконувати відповідні трудові функції у даний час» [23, с.22].

Професійне становлення виступає складним динамічним процесом поступового входження в освітнє середовище і здобуття необхідних фахових компетентностей та проходить декілька стадій [44; 49; 53]:

1. Стадія оптації охоплює ціннісно – смислову основу особистості, включає її потреби, мотиви, цілі та професійні наміри; відображає систему індивідуально-психологічних властивостей, на підставі яких людина здійснює вибір.

2. Стадія професійної підготовки, яка реалізується під час навчання в закладі освіти і спрямована на формування професійного світогляду, закріпленні фахово - орієнтованих ЗУН. На цій стадії людина не лише здобуває теоретичні знання, але й здобуває досвід їх використання в практичній діяльності.

3. Стадія професійної адаптації, що передбачає оволодіння професійною роллю та гідне її виконання під час вирішення як стандартних, так і нестандартних завдань. І. Бондаренко підкреслює, що професійна адаптація як процес пристосування спеціаліста до умов, дає змогу задовольняти актуальні потреби та реалізовувати значущі цілі діяльності [5]. Крім того, пристосування до професійного середовища включає не лише паттерн досвіду, виражений в категоріях ЗУН, але й внутрішній гомеостаз, як відчуття стабільності і комфортності перебування в професійному середовищі. Ефективність пристосування фахівця є свідченням продуктивності соціальних зв'язків, відсутності дисонансу між потребами та вимогами діяльності, виражається в статусі, показниках результативності діяльності і емоційної задоволеності нею.

4. Стадія професіоналізації охоплює сформовані спрямованість та досвід, відображає інтеграцію як теоретичних, так і практичних знань і професійно важливих якостей; виражає систему індивідуально - психологічних властивостей, як внутрішніх передумов висококваліфікованого виконання професійної діяльності.

5. Стадія майстерності, яка виявляється у максимальній реалізації професійного потенціалу, повній і творчій самореалізації, проектуванні своєї кар'єри. Майстерність означає, що людина досягла вершин професійного «акме», постійно прагне фахового вдосконалення. Її основниками

індикаторами виступають: висока вмотивованість та результативність, задоволеність працею та бажання постійного її вдосконалення.

В дослідженнях О. Питлюк - Смеречинської виділяються наступні стадії професійного становлення: поява професійних намірів; репродуктивне навчання; професійна адаптація; творча самореалізація в діяльності [39]. Дослідниця підкреслює, що перехід від однієї стадії до іншої супроводжується нормативною кризою, як відображенням протиріч між актуальними потребами і можливостями та потенційними необхідностями. Її подолання відбувається за рахунок поступово входження в професійно орієнтовану діяльність та засвоєння системи знань більш складного рівня; появи новоутворень в соціально - особистісній та когнітивній сферах. Кризи професійного становлення ускладнюють рух до вершин професіоналізму, спричиняють появу конфліктів та особистісних деструкцій.

Загалом, професійне становлення особистості можна зрозуміти як процес освоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності; визначення свого місця у них; реалізації себе в професії та самоактуалізації свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму, що виводить людину до рівня справжнього та компетентного суб'єкта професійної діяльності.

1.2 Психологічні предиктори професійного становлення особистості

Як зазначалось раніше, професійне становлення є складно структурованим та полі детермінованим процесом кар'єрного зростання, що опосередковується системою як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Внутрішні передумови розкриваються через простір психологічних предикцій, як особистісних функцій прогнозування успішності діяльності та мінімізації імовірних ризиків. У зв'язку з цим, психологічними предикторами професійного становлення виступає розгалужена система психічних явищ особистості, що обумовлюють його результативність та рівень розвитку.

В роботах О. Гавалешко та ін. в якості таких предикторів зазначається, про: особливості когнітивної організації майбутнього фахівця (системні, аналітичні та прогностичні функції мислення); загальну розвинутість та освіченість; сформованість професійного світогляду та системи переконань; рефлексію, самоаналіз та саморегуляцію [1, с. 58]. Н. Петренко наголошує на ролі умінь організовувати діяльність, її контролювати та передбачати наслідки [38]. Р. Мотрук виділяє відповідальність, самоконтроль, самооцінку учбових досягнень, емоційну стійкість, низьку тривожність, особливості нейродинаміки, деякі риси темпераменту [32]. На думку О. Кокун великого значення у професійному становленні належить спрямованості особистості, що відображає домінуючі потреби, мотиви та цінності [24].

Відповідно до визначеної структури діяльності великого значення набуває потребово – мотиваційна складова вибору професії.

На думку В. Одінцової мотиви вибору професії розглядаються у зв'язку з особливостями формування професійної спрямованості, самовизначення, інтересів і потреб особистості [33]. Вони стимулюють активність у напрямку руху до визначеної мети, представляють собою систему внутрішніх усвідомлених спонук індивіда до навчальної та професійної діяльності відповідного профілю. Дослідниця стверджує, що «свідомим вибір професії, як початковий етап професійного становлення може бути лише тоді, коли осмислюються її, мотиви індивідуальна та суспільна цінність у відповідності до фізіологічних та психологічних можливостей індивіда» [33, с.122].

Мотивам вибору професії сприяє низка чинників: соціально-економічна ситуація, умови сімейного виховання, спілкування в соціальному середовищі, популярність та запит на професію і т.д. Великого значення тут набуває відповідність професії здібностям людини, системі її інтересів та переконань, які надають можливості для самореалізації та самовираження; професійного розвитку та кар'єрного зростання. Користуючись загально визначеною класифікацією, мотиви професійного становлення можна поділити на:

зовнішні, внутрішні, інтринсивні, екстринсивні, досягнення успіху, запобігання невдачі, пізнавальні, особистісного престижу і т. д. В. Одінцева виділяє : соціально опосередковану мотивацію (ціннісні уявлення особистості про значущість освіти, кар'єри, престиж професії і т. д) і особистісно - безпосередню, що активізується самою професією і пов'язана зі змістом праці (пізнавальні, пошуково – дослідницькі, творчі) [33]

Суттєву роль в структурі психологічних предикцій професійного самовизначення займає інтерес, що є важливим чинником успішного виконання діяльності та кар'єрного зростання. Інтерес відображає зацікавленість професією, стійке позитивне ставлення до неї; підкреслює її особистісну значущість в системі ціннісних орієнтацій; виражає стійке прагнення до постійного професійного удосконалення [20]. Професійний інтерес розглядається як форма професійної установки особистості, що полягає в концентрації уваги, думок, помислів на предметі праці, пов'язана із моральними цінностями, внутрішніми установками та здібностями. На думку Л. Кацовой, його характерною особливістю виступає бажання глибше ознайомитися з професією, вдосконалити уміння та навички успішного оволодіння нею. Професійний інтерес як вибіркоче активно-позитивне ставлення до певного виду діяльності, виражає потребу нею займатися і самовдосконалюватись в ній [29].

Т. Кадикова наголошує, що чинниками професійної спрямованості є: ціннісна основа професійної свідомості, що включає наміри, схильності, ціннісні орієнтації, ідеали; професійна позиція, що відображає вмотивованість, професійні атитюди; система індивідуальних властивостей, що виявляють схильність до певного виду діяльності (здібності, характер, темперамент, воля) [17].

Таким чином, система внутрішньо – психологічних предикцій професійного становлення особистості розкривається через систему різноманітних психологічних детермінант, що забезпечують ефективність цього процесу. Особливого значення в даному контексті набуває сфера

спрямованості особистості, що відображає домінуючі потреби, мотиви та цінності майбутнього фахівця.

1.3 Психологічні предиктори професійного становлення майбутнього психолога.

Професійне становлення майбутнього психолога виступає складним і тривалим процесом, що охоплює різні періоди і види діяльності. В даному контексті, найбільш сенситивним виступає період від 18 до 25 років, який вважається найбільш сприятливим у засвоєнні соціального та професійного досвіду. В цьому віці активізуються всі пізнавальні функції, підвищується пам'ять, увага, мислення; спостерігається швидкість і легкість засвоєння знань, умінь і навичок, що має великого значення в процесі професіоналізації особистості. Одним із основних новоутворень віку виступає професійне самовизначення, як один з початкових етапів професійного становлення. Саме на межі юності та ранньої зрілості людина повинна визначитися із професією, навколо якої, буде розгортатися все подальше життя.

Г. Балл вважає, що цей період є найбільш сприятливим для формування якостей успішного фахівця, розвитку розумових здібностей та особистісних властивостей, які забезпечуватимуть успішність професійної самореалізації в майбутньому [3]. Автор підкреслює, що професійна самореалізація є однією з основних особистісних цінностей, включає термінальні і інструментальні характеристики, виступає можливістю розкриття свого потенціалу.

Як зауважує С. Белякова професійне становлення студента являє собою процес незворотних змін, що характеризується появою новоутворень, досягненням якісно нових рівнів готовності здобувачів освіти до реалізації професійної діяльності [4, с. 539]. Професійне становлення юнаків вивчається як включене в їх життєвий розвиток і аналізується в контексті впливу провідної діяльності, соціальної ситуації розвитку, навмисного

створення особистістю умов та можливостей для фахового саморозвитку і самореалізації

Професійне становлення, що відбувається в умовах учбово – професійної діяльності, як навчання конкретній професії, є основною лінією розвитку особистості юнака; знаходиться в епіцентрі екзистенцій та займає основний період часу. На думку О. Сергеєнкової, О. Столярчук та ін. «...учбово – професійна діяльність виявляється у цілеспрямованому засвоєнні знань, формуванні вмінь та навичок сприяє ефективній соціалізації та професіоналізації особистості» [48, с. 372]. Вона виявляє зв'язок між навчальними та професійними інтересами, змінює ставлення до учіння та сприяє формуванню пізнавально-професійної спрямованості особистості. Позиція майбутнього фахівця, як суб'єкта учіння, передбачає максимальний ступінь його включеності в діяльність, надання їй особистісних смислів, усвідомлення цілей та прийняття відповідальності за її результативність.

Професійне становлення майбутнього психолога є складним та послідовним процесом поступового входження в професію психолога, що на думку науковців [16; 18; 19] проходить декілька логічно послідовних етапів: формування позитивного ставлення до професії психолога та визначення свого місця в ній; виявлення психологічних здібностей та можливостей та їх співвіднесення зі змістом і вимогами професії психолога; оволодіння фаховими знаннями, формування вмінь і навичок професійної діяльності; освоєння професійно орієнтованих видів діяльності; реалізація себе в професії психолога; самоактуалізація та самореалізація особистісного потенціалу; здатність адаптуватися до умов, що змінюються, у процесі професійної діяльності; досягнення високого рівня професіоналізму та суспільного визнання. Очевидно, що на період навчання у закладі вищої освіти припадає третій і четвертий етапи, які озброюють майбутнього спеціаліста необхідними фаховими ЗУН.

Професійне становлення майбутнього психолога починається з вибору професії, як початкового етапу професіоналізації; визначення змісту і

напрямків діяльності, місця і ролі у професійній спільноті. Як зазначає Г. Дьяконов, специфікою мотивації діяльності психолога є гуманістична спрямованість особистості майбутнього фахівця; інтерес до психології як до галузі наукового знання; бажання допомагати людям у вирішенні внутрішніх проблем; потреба у само розумінні та саморозвитку. До зовнішніх мотивів, згідно автору, належать прагнення отримати престижну професію, потреба у соціальному статусі, матеріальний інтерес і т.д [15].

Процес професійного розвитку студента - психолога, на думку Г. Радчука, І. Андрійчук обов'язково передбачає оволодіння ментальним досвідом, який поступово засвоюється і стає значущим ресурсом і принципом діяльності [44]. Ціннісно - смислові утворення виступають найбільш важливими регуляторами професійної активності студента, виявляють її значущість і сенс, спрямовують до досягнення мети. Вони забезпечують внутрішню цілісність особистості, визначають особистісну значущість і відносно стійке ставлення до себе, інших та професії загалом. В ціннісній площині майбутнього психолога фундаментальними виступають принципи гуманізму, антропоцентризму та толерантності.

Ефективність професійного становлення майбутнього психолога залежить від змісту та рівня розвитку професійної складової «Я-концепції», яка необхідна для успішного самовизначення, включає в себе когнітивні, емоційні й операційні компоненти, індивідуальні цінності та смисли, що сприяють формуванню і деталізації внутрішнього образу себе в умовах професійної діяльності. Н. Шевченко зазначає, що в якості предикторів професійного становлення є створення усвідомленого уявлення про професію; формування реального образу професіонала в обраній галузі [55]. Розуміння себе, як майбутнього фахівця, сприяє змістовному насиченню учіння та можливостей його самоконтролю. Через самопізнання студент – психолог починає орієнтуватися в ціннісно-смислових засадах своєї діяльності, усвідомлює значущість мети, виробляє ресурси та шукає способи її досягнення. Під час навчання в закладі освіти студент напрацьовує

модель професійної поведінки, оцінює свої шанси стати успішним, висококваліфікованим психологом. Критеріями сформованої професійної «Я - концепції» виступає образ «Я - як психолог», індекс когнітивної складності та ступінь розбіжностей між реальним та ідеальним; професійна свідомість, особистісна та професійна самоідентифікація.

В якості предикторів професійного становлення студента – психолога А. Єрко, А. Тимощук [16] зазначають про роль відповідних особистісних якостей: активності, комунікативності, гнучкості, толерантності, відповідальності, саморегуляції і т.д. В. Панок зазначає про якості виконання діяльності: вмотивованість, усвідомленість, організованість та послідовність. Оскільки професійна діяльність передбачає «Я – Ти» контакт, то відповідного значення має симптомокомплекс рис характеру, що виражає ставлення до іншого: чесність, відкритість, доброзичливість, емпатія і т.д. Емпатія надає здатності співпереживати іншим, перейматися його почуттями. В. Панок акцентує увагу на ролі здібностей: гностичних, комунікативних, організаційних, регулятивних і т.д. [36]. Л. Мова в даному контексті виявляє значення когнітивного компоненту, що відображає рівень розвитку пізнавальних функцій майбутнього психолога, засвоєних загально – людських, спеціальних та методичних знань [31]. Великого значення тут також має здатність до самоосвіти і саморозвитку, яка обумовлює високий рівень самодисципліни, цілеспрямованості, високі показники академічної успішності і т.д. Здатність до самоосвіти і саморозвитку забезпечує високу адаптивність до нових умов і змін, високу мотивацію учіння, реалізує прагнення до досконалості у майбутній професійній діяльності.

В дослідженнях Н. Шевченко [55] в структурі професійного становлення підкреслюється роль емоційного компоненту, який виражає суб'єктивне ставлення до цього процесу, сигналізує про рівень задоволення потреб у професійному зростанні, виявляє ставлення до результатів учбово – професійної діяльності. Емоції фактично супроводжують весь процес

професійного становлення, підвищують або знижують інтерес до нього; виступають в якості індикатора його ефективності.

В роботах Н. Перегончук зазначається, що в якості базового психологічного чинника професійного становлення студента – психолога є його фахова компетентність, яка поступово формується в ході здобуття освіти [37]. Вона розуміється як процес засвоєння фахових ЗУН та результат їх застосування; показник професійної зрілості; досвідченість у проблемах діяльності та способах їх вирішення; вміння прогнозувати наслідки та уникати професійних деструкцій. Компетентний психолог вирізняється: високим рівнем професійного мислення, ґрунтовними знаннями в галузі психологічних теорій, володіє технологіями та методиками впливу на іншого, має високу результативність діяльності. В. Осьодло, Л. Сердюк, А. Курбатова А підкреслюють, що в якості показників компетентності психолога виступають: здатність до професійного зростання, єдність теоретичних знань і практичної підготовленості до діяльності, що визначаються освітніми стандартами; комунікативні вміння і готовність до налагодження контакту із клієнтом; розвинена здатність до творчого вирішення професійних завдань; вміння орієнтуватися в нестандартних умовах і ситуаціях, аналізувати проблемні ситуації та розробляти план їх вирішення; здатність нести відповідальність [34].

Достатньо актуальним у вивченні проблеми професійного становлення майбутнього психолога, виступає питання визначення основних критеріїв його ефективності. Узагальнення теоретичного матеріалу дає підстави визначити наступні показники: рівень учбово - професійної активності, зацікавленості та вмотивованості; продуктивність учіння; усвідомлення себе як психолога - професіонала; професійна компетентність (сформованість досвіду, ЗУН, професійна обізнаність і т.д); ціннісно-смісловне ставлення до навчання та майбутньої діяльності психолога; здатність до саморозвитку та професійного вдосконалення; загальні показники працездатності та

стресостійкості; соціальна адаптованість; самоорганізованість; сформованість ділових якостей, творчий підхід і т.д.

Загалом професійне становлення майбутнього психолога можна визначити, як складний, поетапний процес підготовки до самостійного виконання трудової діяльності в умовах виконання учбово – професійної діяльності в закладах вищої освіти. Грунтуючись на системі індивідуально значущих та соціально опосередкованих потреб, забезпечує можливість формування професійної спрямованості, досвіду, компетентності, необхідних якостей, які сприяють успішному виконанню діяльності психолога в майбутньому. Професійне становлення майбутнього психолога виявляє залежність від соціальних умов та психологічних предикторів, як особистісних функцій прогнозування успішності діяльності та мінімізації імовірних ризиків її виконання, сприяє професійній зрілості та компетентності, формуванню внутрішніх диспозицій у реалізації професійних функцій.

Висновки до розділу I

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє встановити що, професійне становлення особистості - це прогресивний, поетапний процес перетворення особистості, що супроводжується формуванням і розвитком стійких якостей і властивостей, оволодінням професійними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для успішного виконання професійної діяльності в майбутньому. Категорія професійного становлення виявляє тісні семантичні зв'язки із поняттями «компетентність», «професіогенеза», «кар'єрне зростання». Як складне психологічне явище, професійне становлення має специфічну структурно – динамічну організацію, виявляє залежність від системи психологічних предикторів.

Професійне становлення майбутнього психолога відбувається в умовах учіння, виявляє зв'язок між навчальними та професійними інтересами,

змінює ставлення до учіння та сприяє формуванню пізнавально-професійної спрямованості студента. Позиція майбутнього фахівця, як суб'єкта учіння, передбачає максимальний ступінь його включеності в діяльність, надання їй особистісних смислів, усвідомлення цілей та прийняття відповідальності за її результативність. Професійне становлення майбутнього психолога вирізняється рядом специфічних особливостей: структурно – динамічним характером, залежністю від системи предикторів: ціннісно – смислових, когнітивних, емоційних та індивідуальних рис характеру, що виражають глобальне ставлення до праці психолога; відбувається в умовах навчання в закладі вищої освіти і сприяє кар'єрному зростанню психолога. Особливе місце в детермінаційній системі професійного становлення майбутнього психолога займають здатність до самоосвіти і саморозвитку та тип професійної ідентичності.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРЕДИКТОРІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

2.1. Організація та процедура дослідження

Мета емпіричної частини дослідження – виявити психологічні предиктори професійного становлення майбутніх психологів, здійснити кількісно-якісний аналіз отриманих результатів та розробити програму супроводу професійного становлення студентів-психологів.

У вибірку дослідження увійшли студенти 2-3 курсів спеціальності 053 «Психологія» Криворізького державного педагогічного університету денної форми навчання. Вік досліджуваних 19-21 рік.

У зв'язку із воєнним станом діагностичні матеріали були отримані від респондентів через заповнення ними Google Form, яка була анонімною, на початку заповнення якої студенти підтверджували свою згоду на добровільну участь у дослідженні. В результаті нами було отримано 35 Google Form, 5 з яких було заповнено частково, тому подальший аналіз ми здійснювали з кількістю 30.

Для досягнення цієї мети було враховано результати теоретичного аналізу предикторів професійного становлення майбутніх психологів, і через неможливість усі їх дослідити в межах даної роботи нами було визначено одні з найголовніших - особливості професійної ідентичності, професійні цінності та здатність до самоосвіти і саморозвитку.

Для того, щоб емпірично вивчити ці предиктори нами було обрано наступні методики:

- «Опитувальник професійної ідентичності студентів-майбутніх психологів» (У.С. Родигіної, 2007) [46];
- Методика «Професійні цінності психолога-випускника ВНЗ» (М. І. Томчук, І. С. Потоцька) [51];

- Тест-анкета «Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості» О. П. Сергеєнкової [41].

Опитувальник професійної ідентичності студентів-майбутніх психологів У.С. Родигіної включає 21 запитання, розроблений й адаптований спеціально для студентів-психологів. Сама методика побудована за принципом семантичного диференціалу, відповіді на запитання передбачають оцінку за п'ятибальною шкалою: 5 – абсолютно згоден; 4 – згоден; 3 – не думав про це, не знаю; 2 – не згоден; 1 – зовсім не згоден. Опитувальник має 4 діагностичних шкали, які можна об'єднати попарно в дихотомічні: «Позитивні емоції, пов'язані із задоволенням потреб особистості в даній професії» - «Негативні емоції, пов'язані із незадоволенням потреб особистості в даній професії»; «Позиція активного ставлення студента до майбутньої професії» - «Позиція пасивного ставлення студента до майбутньої професії».

Після обробки результатів можливо визначити приналежність діагностованих студентів-психологів до одного з 9-ти типів професійної ідентичності.

Ще одним важливим предиктом професійного ставлення є професійні цінності психолога, для їх вивчення ми використали методику М. І. Томчук, І.С.Потоцької «Професійні цінності психолога-випускника ВНЗ». Дана методика передбачає використання методу ранжування в двох варіантах. Досліджуваним необхідно оцінити рівень розвитку у себе 10 професійних цінностей за десятибальною шкалою, а потім обрати 5 найбільш важливих і їх проранжувати за мірою значимості.

Тест-анкета "Самооцінка здатності до самоосвіти і саморозвитку особистості" О. Сергеєнкової надає можливість визначити спроможність діагностованих до самоосвіти та саморозвитку, а також їхню обізнаність щодо основних принципів і правил цих процесів. Принципи і правила саморозвитку, хоч і формуються на індивідуальному рівні в процесі навчання, праці та постійного самовдосконалення, мають універсальний

характер. Під час відповідей на запитання тесту-анкети досліджувані можуть обирати серед трьох варіантів: «ні», «частково, періодично», «так», де кожній відповіді призначено певну кількість балів (відповідно 1, 2 та 3 бали). В результаті загального підрахунку отримуємо визначений рівень розвитку здібностей до самоосвіти і саморозвитку – низький, середній чи високий.

Дані методики дозволять визначити особливості проявів ключових психологічних предикторів професійного становлення майбутніх психологів.

2.2. Аналіз результатів психодіагностичного дослідження

Розглянемо результати, отримані за методикою У. Родигіної «Опитувальник професійної ідентичності студентів-майбутніх психологів». Більшість респондентів (70%) демонструють домінування позитивних емоцій, пов'язаних з задоволенням їх потреб у професії психолога. Тоді як необхідно звернути увагу на 23,33% студентів, яким властиве переважання негативних емоцій, пов'язаних з незадоволенням їх потреб у цій професії. Це може свідчити про їхні переживання, що навчання і майбутня професійна діяльність не відповідають їхнім очікуванням, можливо через недостатню підтримку в навчальному процесі, невизначеність професійного майбутнього або сумніви у власних компетенціях тощо. Для 6,67% досліджуваних характерно нейтральне ставлення до їх обраної професії, можливо через нечіткість визначення щодо обраної професії, через недостатній досвід в навчанні.

На жаль, більшість (66,67%) студентів мають позицію пасивного ставлення до професії, лише 23,33% діагностованим властива позиція активного ставлення до професії. І 10% респондентів мають слабо виражене активне ставлення до професії, яке виявляється ситуативно. Можливими причинами домінування пасивної позиції є недостатня мотивація для залучення в професійні активності, відсутність практичного застосування навчальних матеріалів, розчарування в обраній професії тощо.

Розглянемо отримані описові статистики за методикою (див. Табл.2.1). Якщо порівняти середні за шкалами позитивних та негативних емоцій діагностованих, то можемо спостерігати тенденцію до більшої вираженості позитивних емоцій, стандартні відхилення вказують на більш-менш відносно однорідний рівень вираженості проявів обох видів емоцій у вибірці.

Таблиця 2.1

Описові статистики за методикою Родигіної «Опитувальник професійної ідентичності студентів-майбутніх психологів»

	Шкала«Позитивні емоції, пов'язані із задоволенням потреб людини у цій професії»	Шкала «Негативні емоції, пов'язані з незадоволенням потреб людини у цій професії»	Шкала «Позиція активного ставлення студента до професії»	Шкала «Позиція пасивного ставлення студента до професії»
Середнє значення	17.8	15.2	17.4	20.4
Стандартне відхилення	2.57	2.53	2.55	4.51

Найвище середнє значення серед усіх представлених шкал властиве шкалі «позиції пасивного ставлення до професії», що може негативно впливати на професійний розвиток та мотивацію студентів, тому на цю категорію студентів необхідно звернути увагу.

В даному опитувальнику є можливість встановити типи студентів за їх професійною ідентичністю (Див. Рис. 2.1).

Тип 3 є найпоширенішим у даній вибірці (63,3%), що свідчить про загальне позитивне сприйняття професії серед студентів, хоча із пасивною позицією.

Цей тип також характеризується пасивною позицією, але відрізняється тим, що студенти мають позитивні емоції щодо майбутньої професії. Вони бажають більшу частину часу присвячувати професійній діяльності, але пасивність може вказувати на те, що їхнє ставлення засноване більше на мріях та ідеалізації, ніж на реальному плануванні та активних діях.

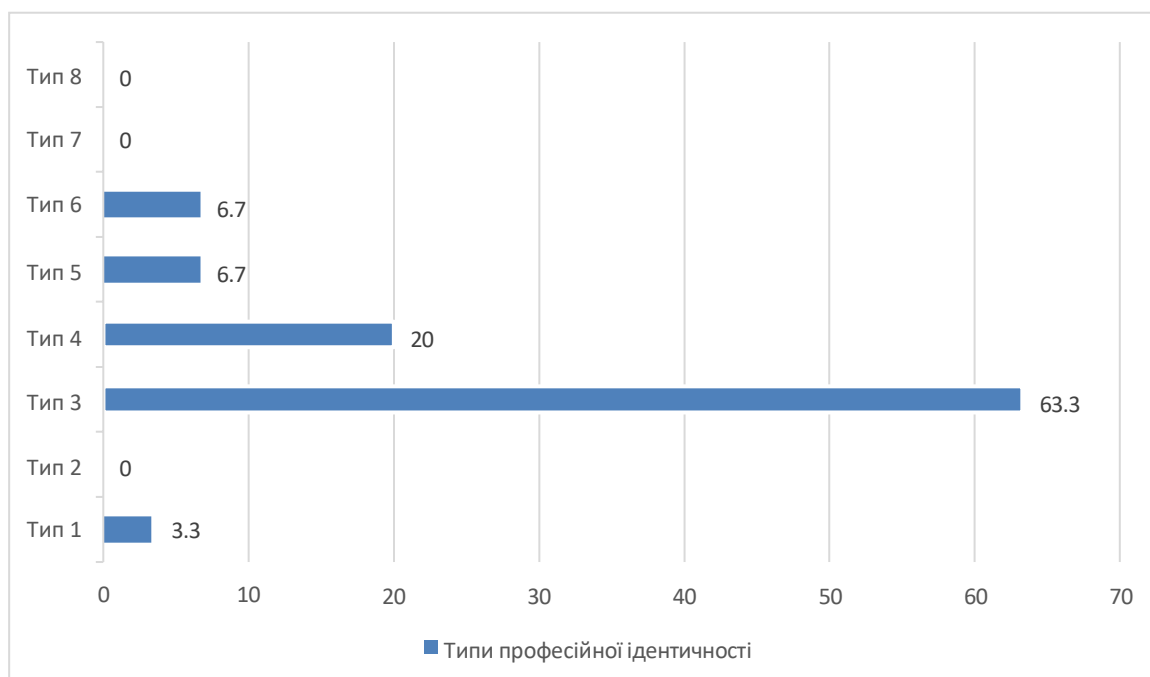

Рис. 2.1. Типи професійної ідентичності майбутніх психологів (у %)

Другим за поширеністю є 4 тип (20%), він характеризується середньо вираженою активною позицією, але супроводжується негативними емоціями. Студенти цього типу вважають, що професія не задовольняє їх життєвих потреб, що призводить до негативного ставлення. Проте, вони проявляють активність у деяких аспектах свого навчання.

Третіми за поширеністю є 5 і 6 типи професійної ідентичності студентів (по 6,7%). Обидва ці типи характеризуються середньою активністю. Тип 5 має нейтральні емоції, що може свідчити про баланс між позитивними та негативними емоціями або про незначне емоційне ставлення до професії. Тип 6 виявляє позитивні емоції, і студенти цього типу відчують, що професія є їх покликанням, що сприяє більшій мотивації в учбово-професійній діяльності.

Найменш представленим є 1 тип (3,3%), якому властиві пасивна позиція з негативними емоціями до майбутньої професії. Студенти цього типу відчують, що обрана професія не зможе задовольнити їхні потреби та сприяти самореалізації, супроводжується розчаруванням у професії.

Тип 2, 7, 8 і 9 не представлені в даній вибірці. Більшість студентів все ж мають певну форму емоційної відповіді на професію, що може вказувати на важливість професійної ідентичності у їх освітньому досвіді.

На жаль тип 9, якому властива активна позиція, що супроводжується позитивними емоціями щодо майбутньої професії психолога не представлена у даній вибірці, що свідчить про відсутність респондентів з чітко вираженою активною професійною ідентичністю.

Звернемося до аналізу описових статистик за професійними цінностями студентів-психологів (див. Табл. 2.2). «Моральні цінності» мають найвище середнє значення (8,17) серед даної вибірки з найменшим стандартним відхиленням (1,69) серед всіх категорій. Це свідчить про те, що дані студенти-психологи дуже цінують моральність і мають схожі думки з цього питання.

Таблиця 2.2

Описові статистики професійних цінностей майбутніх психологів

№	Категорія	Середнє значення	Стандартне відхилення
1.	Етичні цінності	5,03	2.59
2.	Освіченість	4,57	3.03
3.	Широта поглядів	6,17	2.61
4.	Ефективність комунікації	6,80	1.85
5.	Емпатія	7,50	1.98
6.	Моральні цінності	8,17	1.69
7.	Самоконтроль	6,03	3.32
8.	Ефективність у справах	5,73	2.41
9.	Розвиток	5,77	2.90
10.	Активне діяльне життя	6,70	2.84

«Емпатія» також отримала високе середнє значення (7,50), що вказує на те, що студенти високо цінують здатність розуміти та відчувати почуття інших, що є важливим аспектом професійної практичної діяльності.

Цінності «Ефективність комунікації» (6,80) і «Активне діяльне життя» (6,70) мають також доволі високі оцінки у вибірці, що підкреслює важливість розвинених комунікаційних навичок і активної участі в житті для майбутніх психологів.

«Широта поглядів» (6,17) і «Самоконтроль» (6,03) також займають високі позиції у вибірці, але середнє значення для самоконтролю має високе стандартне відхилення (3,32), що може вказувати на більшу розбіжність в оцінках студентів.

Інші професійні цінності «Етичні цінності», «Освіченість», «Ефективність у справах» і «Розвиток» мають відносно низькі показники середніх значень з відносно високими стандартними відхиленнями. Це свідчить про те, що хоча деякі респонденти вважають дані цінності важливими, існує значна кількість студентів, які надають їм різний пріоритет.

На рис. 2.2 графічно представлений профіль професійних цінностей студентів-психологів.

Рис.2.2. Профіль професійних цінностей студентів-психологів

Ми можемо відзначити, що найбільш вираженими цінностями даної вибірки є моральні цінності, емпатія, ефективність комунікації. Тоді як найменш вираженими є освіченість, етичні цінності, ефективність у справах.

Таким чином, фіксується недооцінка важливості майбутніми психологами саморозвитку і етичних цінностей, що є основою професійної успішності. Тому необхідно врахувати ці дані при побудові програми супроводу професійного становлення психологів.

Проаналізуємо результати діагностики здатності до самоосвіти і саморозвитку за методикою О. Сергеєнкової (Таблиця 2.3).

Таблиця 2.3

Показники здатності студентів-психологів до самоосвіти і саморозвитку

Рівень здатності до самоосвіти і саморозвитку, кількість студентів (у %)		Середнє значення	Стандартне відхилення
Низький	23,3	43,25	7,05
Середній	50		
Високий	26,7		

Половині студентів (50%) властивий середній рівень здатності до самоосвіти і саморозвитку, вони здатні самостійно навчатися і розвиватися, але іноді їм потрібні додаткове стимулювання або підтримка для оптимізації свого навчального процесу. У цих студентів учбово-професійна мотивація буде зростати, коли вони успішні у виконанні навчальних завдань. Поряд з цим, досліджувані цієї групи володіють певними базовими навичками самоорганізації, хоча їм може не вистачати послідовності або глибини у своєму саморозвитку.

40% досліджуваних мають високий рівень здатності до самоосвіти і саморозвитку, виявляють високий рівень самодисципліни, цілеспрямованості. Зазвичай вони мають високі показники академічної

успішності і їм властива висока адаптивність до нових умов і змін, мати високу мотивацію, можуть ефективно планувати власне навчання і використовувати різні можливості, в тому числі і неформальної освіти.

Необхідно відзначити досить високий показник студентів з низьким рівнем здатності до самоосвіти і саморозвитку (23,3%). Такі досліджувані часто відчують труднощі щодо самоорганізації в навчанні, вони можуть мати виражену потребу в підтримці, структурованих заняттях і більшому контролі для ефективного навчання. Студентам цієї групи часто властивий низький рівень мотивації, їм важко самостійно планувати свою учбову діяльність та вчасно виконувати завдання, можуть бути схильні до прокрастинації.

Отже, частині студентів необхідна додаткова підтримка для підвищення їх рівня їх здатності до саморозвитку і самоосвіти в професійній сфері що безпосередньо впливає на їх професійне становлення як психологів.

Розглянемо результати кореляційного аналізу між різними предикторами професійного становлення студентів-психологів (Таблиця 2.4). Для цього ми використали параметричний критерій Пірсона, оскільки перевірка на нормальність розподілу з використанням критерію Шапіро-Уїлка показала можливість його застосування.

Показник здатності до самоосвіти і саморозвитку діагностованих майбутніх психологів позитивно корелює майже з усіма показниками професійної ідентичності та професійних цінностей на рівні значимості 0,05 або 0,01, зокрема, найвищі кореляції виявлені з показниками самоконтролю (0,58 при $p < 0,01$) та активного діяльного життя (0,41 при $p < 0,05$), що тільки підтверджує значення самоосвіти у професійному розвитку.

Показник професійної ідентичності значимо корелює майже з усіма показниками професійних цінностей і показником здатності до самоосвіти й саморозвитку, зокрема, з показником освіченості (0,42 при $p < 0,05$), емпатії (0,42 при $p < 0,05$), ефективності у справах (0,4 при $p < 0,05$), активного діяльного життя (0,39 при $p < 0,05$).

Таблиця 2.4

Кореляційні зв'язки між різними предикторами професійного становлення майбутніх психологів

	Предиктори професійного становлення майбутніх психологів											
	Професійні цінності											Активне діяльне життя
	Тип професійної ідентичності	Здатність до самоосвіти й саморозвитку	Етичні цінності	Освіченість	Широта поглядів	Ефективність комунікації	Емпатія	Моральні цінності	Самоконтроль	Ефективність у справах	Розвиток	
Тип професійної ідентичності	1	0,38*	0,36	0,42*	0,4*	0,37*	0,42*	0,29	0,27	0,4*	0,38*	0,39*
Здатність до самоосвіти й саморозвитку	-	1	0,28	0,41*	0,39*	0,3	0,29	0,27	0,58*	0,38*	0,43*	0,41*
Етичні цінності	-	-	1	0,38*	0,37*	0,32	0,52*	0,61*	0,34	0,36	0,3	0,35
Освіченість	-	-	-	1	0,43*	0,46*	0,34	0,38*	0,29	0,51*	0,41*	0,33
Широта поглядів	-	-	-	-	1	0,36	0,33	0,32	0,2	0,37*	0,5*	0,29
Ефективність комунікації	-	-	-	-	-	1	0,43*	0,24	0,35	0,38*	0,31	0,37*
Емпатія	-	-	-	-	-	-	1	0,4*	0,33	0,23	0,24	0,25
Моральні цінності	-	-	-	-	-	-	-	1	0,21	0,27	0,31	0,28
Самоконтроль	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,4*	0,38*	0,37*
Ефективність у справах	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,37*	0,52*
Розвиток	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,35
Актив. діял-не життя	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Примітка: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Показник емпатії корелює з ефективністю комунікації (0,43 при $p < 0,05$), показник самоконтролю корелює з ефективністю у справах (0,4 при $p < 0,05$), що підтверджує важливість саморегуляції для досягнення професійних цілей.

Показник широти поглядів позитивно корелює з показником розвитку (0,5 при $p < 0,01$), що може свідчити про те, що ширші погляди сприяють особистісному та професійному зростанню.

Показник освіченості має сильну позитивну кореляцію з ефективністю у справах (0,51 при $p < 0,01$), демонструючи, що більш освічені студенти можуть бути схильні до вищої продуктивності.

Етичні цінності значимо корелюють з моральними (0,61 при $p < 0,01$), що може вказувати на тісний зв'язок між етичними і моральними орієнтаціями.

Таким чином, отримані результати діагностики, а також значимі кореляції підкреслюють важливість саморозвитку, етичних орієнтирів та освіченості у формуванні успішних професійних психологів. І врахування вказаних предикторів професійного розвитку в програмі супроводу майбутніх психологів сприятиме їх професійному становленню.

2.3. Програма супроводу професійного становлення майбутніх психологів

На основі проведеного теоретико-емпіричного та методичного аналізу предикторів професійного становлення студентів-психологів, нами була розроблена розвивально-корекційна програма, яка базується на ідеях системного, діяльнісного та особистісно-розвивальних підходів.

Системний підхід сприяє вибудовуванню розвивально-корекційної програми, оскільки розглядає професійне становлення майбутніх психологів як процес прогресивної зміни особистості внаслідок соціальних впливів,

професійної діяльності і власної активності, яка спрямована на самоудосконалення і самоздійснення.

Діяльнісний підхід спрямовує практичну роботу щодо супроводу професійного становлення фахівців в напрямку формування учбової мотивації студентів, умінь вчитися, розвитку здатностей здійснювати самоосвіту і саморозвиток.

Особистісно-розвивальний підхід сприяє розвитку загальних та спеціальних умінь студентів, формуванню їх пізнавальних професійних інтересів та мотивації до самоосвіти.

При розробці програми супроводу ми спиралися на концептуальні ідеї В.Й. Бочелюка, С.А. Білоусова, Т.О. Корень, В. Г. Панка, К. В. Пилипенко, Н. І. Пов'якель, Н. Ф. Шевченко, Т. М. Розової, М. В. Савчин, Н. В. Чепелевої, які займалися проблемою професійного становлення та професійної підготовки психологів.

Розроблена програма складається з 10 занять, які рекомендовано проводити раз чи два на тиждень тривалість 1,5 години. Кожне заняття передбачає вступну частину, тривалістю 15 хв, основну (60 хв), заключну (15 хв). Під час занять заплановані інформаційні повідомлення, дискусії, рольові ігри, вправи практичного характеру, робота в міні-групах.

Окремі зустрічі присвячені предикторам професійного становлення майбутнього фахівця, зокрема, ідентичності психолога та її ролі в професійному становленні, професійним цінностям і визначенню важливості їх впливу на практику, розвитку мотивації до саморозвитку, а також самоосвітніх навичок тощо (Див. Табл. 2.5).

Табл. 2.5

Програма супроводу професійного становлення майбутніх психологів

№ зан-тя	Тема	Мета	Зміст
1.	Психолог у сучасному світі	Ознайомити учасників з можливостями професійного	Обговорення ролі психолога в українському суспільстві, його

		розвитку	можливостей професійного зростання
2.	Професійна ідентичність психолога	Допомогти учасникам визначити та зміцнити свою професійну ідентичність	Обговорення шляхів становлення професійної ідентичності, особливості професійного шляху психолога
3.	Етичні аспекти психологічної практики	Аналіз основних етичних принципів професійної діяльності психолога	Розбір Етичного кодексу психолога, аналіз учасниками етичних дилем, способи їх вирішення
4.	Роль цінностей в професійній діяльності психолога	Усвідомити значення особистих і професійних цінностей у психологічній практиці	Обговорення впливу цінностей на професійну діяльність, вправи на визначення власних цінностей
5.	Емпатія як професійна цінність і компетенція	Визначити роль емпатії в професійній діяльності психолога, розвивати емпатійні здібності	Вправи на розвиток емпатії, обговорення складних практичних випадків
6.	Мотивація психолога	З'ясувати джерела та механізми підтримки мотивації в професійній діяльності психолога	Обговорення особистої та професійної мотивації, вправи на визначення та підтримку мотивації
7.	Освітні цілі в професійному становленні психолога	Навчити формулювати освітні цілі	Ознайомлення з підходом SMART-цілей, формулювання власних навчально-професійних цілей
8.	Ефективні стратегії навчання	Ознайомити з різними методами навчання та самонавчання	Обговорення особистої та професійної мотивації, вправи на визначення та підтримку мотивації
9.	Самоаналіз та рефлексія	Формувати навички самоаналізу і рефлексії власного навчального процесу	Ведення професійного щоденника, рефлексивні вправи
10.	Супервізія та професійний розвиток	Оцінка власного професійного зростання	Обговорення важливості супервізії, методи самооцінки та планування проф. розвитку.

Розглянемо детальніше окремі запропоновані заняття. В ході заняття №2 «Професійна ідентичність психолога» учасники матимуть можливість обговорити феномен професійної ідентичності, як вона формується, і які етапи професійного розвитку існують. Використання вправи на самовизначення дозволить учасникам краще усвідомити їх професійні цілі та орієнтири.

В ході заняття №4 учасники можуть ознайомитися з основними підходами до тлумачення цінностей, їхньою класифікацією та роллю у професійному житті. Практичні вправи на визначення власних цінностей сприятимуть розумінню того, які з них найбільш важливі для професійної діяльності психолога та як вони впливають на рішення і стратегії роботи з клієнтами.

Під час заняття №7, яке присвячене освітнім цілям в професійному становленні психолога, доречним буде використання вправи «Формулювання SMART-цілей». Учасникам пропонується обрати одну із своїх професійних цілей і переформулювати її за допомогою SMART-критеріїв.

- **S (Specific):** Що саме ви хочете досягти?
- **M (Measurable):** Як ви будете вимірювати успіх?
- **A (Achievable):** Чи реально досягти цієї цілі?
- **R (Relevant):** Чи відповідає ця ціль вашим довгостроковим планам?
- **T (Time-bound):** В який термін ви плануєте досягти цієї цілі?

Крім того осмислення власних цілей може бути можливим за допомогою використання вправи «Карта цілей», мета якої - створити мапу своїх освітніх і професійних цілей. Учасникам надаються матеріали для створення візуальної карти, де вони можуть розмістити свої короткострокові та довгострокові цілі, а також проміжні кроки для їх досягнення.

Заняття №9 сприятиме формуванню навичок самоаналізу і рефлексії власного навчального процесу. На нашу думку, доречним буде використання вправи «Професійний щоденник», в ході якої учасникам пропонується

завести професійний щоденник, де вони щоденно записуватимуть свої враження, думки та висновки щодо виконаної роботи, навчальних заходів та іншої професійної діяльності.

У кінці кожного тижня учасники аналізують свої записи, визначаючи ключові моменти, досягнення та області для покращення. Досить ефективною для досягнення мети заняття є вправа «П'ять чому». Учасникам пропонується обрати одну проблему, з якою вони стикнулися в навчанні або роботі, і п'ять разів поставити запитання «чому?», щоб виявити ключові причини проблеми й знайти можливі шляхи її вирішення.

Наприклад: «Чому я не можу знайти спільну мову з клієнтом?» -> «Чому клієнт не відповідає на мої запитання?» -> «Чому мої питання не достатньо чіткі?» тощо.

В ході останнього заняття учасники дізнаються про роль супервізії в професійному житті психолога, як вона допомагає підтримувати ефективність роботи та сприяє професійному зростанню. Вони також можуть навчитися методам самооцінки своєї роботи та плануванню подальшого професійного розвитку. Досягненню цієї мети буде сприяти вправа «Колесо професійного розвитку», в ході якої учасники оцінюють різні аспекти свого професійного розвитку і визначають області, які потребують уваги. Для цього необхідно намалювати коло, розділене на кілька секторів, кожен з яких відповідає за певний аспект професійного розвитку (наприклад, знання, навички, етика, комунікація, саморегуляція), а також оцінити себе за кожним сектором за шкалою від 1 до 10 і з'єднати точки, створюючи своєрідну діаграму. Після цього здійснюється аналіз отриманих кіл професійного розвитку і визначається, над якими аспектами потрібно працювати.

В подальшому планується перевірити ефективність розробленої програми, яка базується на вказаних предикторах професійного становлення майбутнього психолога і спирається на доказові методологічні підходи.

Висновки до розділу II

Емпірично досліджено окремі предиктори професійного становлення практичного психолога, зокрема особливості професійної ідентичності, професійних цінностей та здатності до самоосвіти і саморозвитку.

З'ясовано, що більшість досліджуваних мають перевагу позитивних емоцій, пов'язаних з задоволенням їх потреб у професії психолога, лише третина респондентів відчуває переважно негативні емоції, пов'язані з обраною спеціальністю.

Встановлено, що більшість досліджуваних мають позицію пасивного ставлення до професії. Вони переважно мають низький рівень мотивації щодо розвитку в обраній професії, виконують навчальні завдання без особливої включеності. Цій групі студентів необхідна допомога і підтримка в процесі їх професійного становлення.

Визначено особливості представленості типів професійної ідентичності в даній вибірці, зокрема, найпоширенішим є тип ідентичності психологів, для якого властива пасивна діяльнісна позиція, але поряд з цим домінують позитивні емоції щодо майбутньої професії.

Найбільш вираженими для даної вибірки є наступні професійні цінності, які є предикторами професійного становлення, - моральні цінності, емпатія та ефективність комунікації. Крім того, виявлено досить високий показник студентів з низьким рівнем здатності до самоосвіти і саморозвитку.

Доведено існування статистично достовірного позитивного зв'язку між різними предикторами професійного становлення.

Таким чином частині студентів необхідна додаткова підтримка для підвищення їх потенційних можливостей в процесі професійного становлення. Тому нами була розроблена програма супроводу професійного становлення майбутніх психологів, яка побудована на врахуванні діагностованих предикторів і спирається на доказові методологічні підходи.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє встановити, що професійне становлення є процесом прогресивних та послідовних перетворень особистості, що супроводжується формуванням і розвитком стійких, професійно необхідних якостей і властивостей. Професійне становлення є комплексним феноменом, який полягає у виборі та формуванні індивідуальної професійної ідентичності, ґрунтується на комплексі особистісних ресурсів, що дозволяє розбудувати індивідуальну стратегію кар'єрного зростання. Воно виступає основним новоутворенням на межі юнацького та дорослого віку, здійснюється в ході виконання учбово – професійної діяльності, сприяє формуванню фахових компетентностей та уявлень про себе, як суб'єкта професії.

Особливо проблема професійного становлення є актуальною на етапі професійної підготовки студентів психологів і представляє собою процес незворотних змін, що характеризується появою новоутворень, досягненням якісно нових рівнів готовності здобувачів освіти до реалізації професії психолога. Професійне становлення майбутнього психолога відбувається в умовах учбово – професійної діяльності, як навчання конкретній професії; виявляється у цілеспрямованому засвоєнні ЗУН та сприяє ефективній професіоналізації особистості. Розвиток майбутнього психолога пов'язує в одне ціле особистісний і соціальний сенс освіти, є відображенням студента як суб'єкта учіння, що прагне до постійного професійного саморозвитку і вдосконалення. Професійне становлення студента психолога є поетапним процесом, залежить від системи психологічних предикторів: ціннісно – смислових, когнітивних, емоційних та індивідуальних рис характеру, що виражають глобальне ставлення до праці психолога та обумовлюють якість її виконання в майбутньому.

На основі результатів теоретичного аналізу предикторів професійного становлення майбутніх психологів в межах даного дослідження нами було обрано для емпіричного вивчення одні з найголовніших - особливості

професійної ідентичності, професійних цінностей та здатності до самоосвіти і саморозвитку.

У вибірку дослідження увійшли студенти 2-3 курсів спеціальності 053 «Психологія» Криворізького державного педагогічного університету денної форми навчання загальною кількістю 30 осіб.

Визначено, що більшість респондентів демонструють домінування позитивних емоцій, пов'язаних з задоволенням їх потреб у професії психолога, лише у третини досліджуваних переважають негативні емоції, пов'язані з обраною спеціальністю.

Виявлено, що дві третини студентів мають позицію пасивного ставлення до професії, не демонструють ентузіазму щодо своєї майбутньої спеціальності. Вони можуть виконувати навчальні завдання без особливої включеності, з низькою мотивацією щодо розвитку в обраній професії. На це може впливати відсутність інтересу до навчальних предметів, невпевненість у виборі професії або тиск близьких тощо.

Майже чверті досліджуваних властива позиція активного ставлення до професії, вони можуть самостійно шукати додаткові ресурси для навчання, проявляти ініціативу щодо участі у професійних заходах, стажуваннях тощо. Цьому може сприяти висока внутрішня мотивація, інтерес до обраної професії, підтримка з боку викладачів, бажання досягти успіху в обраній сфері діяльності.

Незначна кількість респондентів мають слабо виражене активне ставлення до професії, яке виявляється ситуативно. Можливими причинами домінування пасивної позиції є недостатня мотивація для залучення в професійні активності, відсутність практичного застосування навчальних матеріалів, розчарування в обраній професії тощо.

Встановлено, що найпоширенішим у даній вибірці є тип ідентичності психологів, для якого властива пасивна діяльнісна позиція, але поряд з цим домінують позитивні емоції щодо майбутньої професії. Студенти більшу частину часу прагнуть присвячувати професійній діяльності, але пасивність

може вказувати на те, що їхнє ставлення засноване більше на мріях та ідеалізаціях, ніж на реальному плануванні та активних діях.

Другим за поширеністю є тип ідентичності, який представлений п'ятою частиною досліджуваних, характеризується середньо вираженою активною позицією, яка при тому супроводжується негативними емоціями. Студенти цього типу вважають, що професія не задовольняє їх життєвих потреб, а в результаті це призводить до негативного ставлення. Проте, вони проявляють активність в окремих аспектах свого навчання.

Отримані результати свідчать про важливість зосередження уваги на підвищенні мотивації та активності студентів в учбово-професійній діяльності, а також про розробку заходів для зменшення розриву між ідеалізацією професії та реальними кроками на шляху професійного становлення.

Аналіз професійних цінностей майбутніх психологів дозволив виявити, що найбільш вираженими для даної вибірки є моральні цінності, емпатія та ефективність комунікації. Отже, студенти відзначають важливість моральності, високо цінують здатність розуміти та відчувати почуття інших, що є важливим аспектом професійної практичної діяльності, а також наголошують на значимості розвинених комунікативних навичок, які є одним з ключових чинників ефективності в професії.

Важливим предиктором професійного становлення психологів є здатність студентів до самоосвіти і саморозвитку. Встановлено, що половині діагностованих студентів властивий середній рівень здатності до самоосвіти і саморозвитку, вони можуть самостійно навчатися і розвиватися, але іноді їм потрібні додаткове стимулювання або підтримка для оптимізації учбового процесу. У цих студентів учбово-професійна мотивація буде зростати, коли вони успішні у виконанні навчальних завдань. Досліджувані володіють певними базовими навичками самоорганізації, хоча їм може не вистачати послідовності або глибини у своєму саморозвитку.

Виявлено досить високий показник студентів з низьким рівнем здатності до самоосвіти і саморозвитку, які часто відчують труднощі щодо самоорганізації в навчанні, вони можуть мати виражену потребу в підтримці, структурованих заняттях і більшому контролі для ефективного навчання. Їм часто властивий низький рівень мотивації, важко самостійно планувати учбову діяльність та вчасно виконувати завдання.

Результати кореляційного аналізу між різними предикторами професійного становлення студентів-психологів виявили ряд статистично значимих кореляцій, скориставшись критерієм Пірсона. Показник здатності до самоосвіти і саморозвитку майбутніх психологів позитивно статистично достовірно корелює майже з усіма показниками професійної ідентичності та професійних цінностей. Найвищі показники кореляцій виявлені між шкалами самоконтролю та активного діяльного життя, що тільки підтверджує значення самоосвіти у професійному розвитку. Показник професійної ідентичності значимо корелює майже з усіма показниками професійних цінностей і здатності до самоосвіти й саморозвитку, зокрема, з показником освіченості, емпатії, ефективності у справах, активного діяльного життя.

Визначено, що частині студентів необхідна додаткова підтримка для підвищення їх рівня здатності до саморозвитку і самоосвіти в професійній сфері що безпосередньо впливає на їх професійне становлення як психологів.

Результати теоретичного та емпіричного аналізу свідчать про досягнення мети дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акмеологія з основами психології кар'єри : навч.- метод. посіб. / укл. О. М. Гавалешко Чернівці : Рута, 2004. 84 с.
2. Антонова Н. О. Кризові явища у професійному становленні студентів - психологів та психологів-практиків. *Актуальні проблеми психології. Т. 5: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія.* Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 6. С. 3 – 9.
3. Балл Г. О. Підготовка до професійної діяльності у контексті розвитку особистості. Підготовка учнів до професійного навчання і праці. Київ : Наукова думка, 2000. С. 7–21.
4. Белякова С. М. Психологічні особливості професійного становлення студентів. *Молодий вчений.* 2016. № 5 (32). С. 539 – 542.
5. Бондаренко І. І. Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців: автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2004. 19 с.
6. Бондаренко О. Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми професійної підготовки психологів – практиків. *Практична психологія та соціальна робота.* 2003. № 4. С. 8 -11.
7. Варфоломєєва О. В. Психолого - акмеологічне забезпечення професійного становлення психотерапевта. *Актуальні проблеми психології. Т. 5: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія.* Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 6. С. 39 – 44.
8. Вілюжаніна Т. А. Динаміка ціннісно - смислової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2006. 22 с.
9. Вітковська О. І. Психологічні умови професійного самовизначення випускників середніх шкіл у процесі профконсультації : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2002. 21 с.
10. Воляннюк Н. Ю. Психологічні засади професійного становлення тренера – викладача : автореф. дис... д - ра психол. наук. Київ, 2006. 34 с.
11. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Навчально - виховний процес у професійно - технічних закладах. Вінниця : ТОВ Планер, 2010. 330 с.

12. Данилова Т. М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2004. 19 с.
13. Джура О. Д. Теоретико - методологічні проблеми дослідження процесу професійного самовизначення особистості. *Вища освіта України*. Теоретичний і науково - методичний часопис. Київ : Інститут вищої освіти АПН України, № 4. 2013. С. 5 –12.
14. Довгих Л. Кар'єрні домагання як суб'єктивний механізм професійної самореалізації. *Соціальна психологія*. 2005. № 2. С. 67 – 71.
15. Дьяконов Г. Психологічні особливості професійної мотивації майбутніх психологів. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Вип. 106. С. 39 – 48. <https://core.ac.uk/download/pdf/53036327.pdf> (дата звернення 3.12. 2023).
16. Єрко А. І., Тимощук А. В. Особистісно - професійне становлення фахівців в умовах вищого навчального закладу. *Молодий вчений*. Психолого-педагогічні студії. 2017. № 12.1 (52.1). С. 64 – 67.
17. Кадикова Т. А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів – психологів : автореф. дис.. канд. психол. наук. Одеса. 2002. 17с.
18. Карпенко В. А. Психологія вищої освіти : підручник. Київ : Либідь, 2010. 352 с.
19. Карпенко З. С. Аксіопсихологічні закономірності професійного становлення особистості в період навчання у ВНЗ. Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства : зб. тез між кафедрального круглого столу факультету психології ЛьвДУВС, 22 березня 2013 р. / упоряд. М. П. Козирєв. Львів : Ліга Прес, 2013. С. 69 – 71.
20. Кацова Л. І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. канд. пед. наук. Харків, 2005. 22 с.
21. Кириленко О. А. Психологічні детермінанти професійного стресу у представників професії типу «людина–людина» : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2007. 20 с.
22. Ковальчук В. В. Сутнісно - змістовна характеристика категорії «професійна компетентність» як показника рівня фахової підготовки

- студентів. *Проблеми психолого-педагогічної освіти*. 2007. № 18–19. С. 84–88.
23. Кокур О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП Інформ.-аналіт. агенство, 2012. 200 с.
24. Кокур О. М. Теоретичні та практичні засади психологічного забезпечення професійного становлення особистості. Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С. Костюка (19 – 21 квітня 2010 р.). Т. III. Київ: ДП Інформаційно–аналітичне агенство, 2010. С. 167 – 171.
25. Коломінський Н. Л. Методологічні засади професійної підготовки психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С.12–14.
26. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : монографія / наук. ред. Лозова О. М. Вінниця : Віндрук, 2014. 184 с.
27. Косар У. Б. Розвиток професійної самосвідомості керівника як умова становлення фахівця. *Актуальні проблеми психології. Т. 5: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 7. С. 138 – 143.
28. Кравченко В. М. Моделювання професійної підготовки викладача вищої школи в умовах модернізації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51. С. 194 – 207.
29. Малхазов О. Р. Психологія праці : навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2010. 208 с.
30. Мельничук І. М. Умови формування професійної компетентності майбутнього фахівця. Психологія і суспільство. Матеріали міжнародної конференції «Соціально - психологічні виміри професійної майстерності особистості в умовах глобалізованого світу». Тернопіль, 16–17 травня 2013 р. Спецвипуск. Тернопіль : НДІ МЕВО, 2013. С. 76 – 77.
31. Мова Л. В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2003. 20 с.
32. Мотрук Р. В. Проблема професійного самовизначення особистості в психолого - педагогічній науці. *Філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В.

Стефаника, 2011. Вип. 16 Ч. 1. С. 184 – 190.

33. Одінцова В. М. Особливості мотивів вибору професії психолога. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 3. Т. 1. С. 121 – 125.

34. Осьодло В., Сердюк Л., Курбатова А. Особливості професійного становлення студентів – психологів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2022. 69 (5). С. 126 –134.

35. Пальчевський С. С. Акмеологія : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2008. 398 с.

36. Панок В. Г. Основні напрямки професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 14 – 17.

37. Перегончук Н. В. Формування професійної компетентності майбутніх психологів у сучасному освітньому просторі. *Наука і освіта*. 2016. №11. С. 49 –55.

38. Петренко Н. І. Теорія та практика професійного самовизначення : навч. посіб. Київ : Освіта, 2017. 312 с.

39. Питлюк - Смеречинська О. Д. Психологічні особливості професійного становлення майбутніх фахівців в інтегрованому освітньому середовищі. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами* : зб. наук. праць. 2013. № 10 (12). С. 6 – 14.

40. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи : підручник. Київ : Каравела, 2011. 360 с.

41. Психодіагностичне забезпечення профорієнтації в системі педагогічної освіти : посібник / Є. В. Єгорова, О. М. Ігнатович, В. В. Кобченко, Н. І. Литвинова, І. Б. Марченко, О. Л. Мерзлякова, В. В. Синявський, Г. П. Татаурова - Осика, А. М. Шевенко; за ред. О. М. Ігнатович. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2014. 228 с.

42. Психологія професійної діагностики та професійного консультування : практичний посібник / за ред. О. М. Ігнатович. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 225 с.

43. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи : монографія. Тернопіль :

ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 380 с.

44. Радчук Г. К., Андрійчук І. П. Підготовка особистості майбутнього практичного психолога. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. № 4. С. 18–20.
45. Рибалка В. В. Психологія праці особистості : навч. - метод. посіб. Кременчук : ПП Щербатих, 2006. 76 с.
46. Родигіна У. С. Опитувальник професійної ідентичності студентів - майбутніх психологів». https://www.eztests.xyz/tests/professional_rodygina/
47. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Академвидав, 2011. 368 с.
48. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
49. Столярчук О. А. Динаміка професійного становлення студентів. *Психологічний часопис : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка*. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2017. № 2 (6). Вип. 6. С. 99–110.
50. Сургунд Н. А. Психодіагностика професійної придатності майбутнього практичного психолога : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2004. 22 с.
51. Томчук М. І., Потоцька І. С. Формування професійних цінностей студентів – психологів. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. 2007. № 4 (6). <https://ap.uu.edu.ua/article/301> (дата звернення 17. 01.24).
52. Черепехіна О.А. Особливості психологічної готовності психологів до професійної діяльності у спорті : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2006. 23 с.
53. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях : монографія. Київ: АДЕФ - Україна, 2013. 280 с.
54. Шевченко В. В. Психологія кар'єри : навч. посіб. Київ : Академія, 2019. 408 с.
55. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис... д - ра психол. наук. Київ, 2006. 32 с.

56. Davies M., Kandel D. B. Parental and peer influences on adolescents educational plans: Some further evidence // Amer. j. of sociology. Chicago. 2001. vol. 87, №2. P. 363-387.
57. Factors Influencing the Career Choice of Undergraduate Students at a Historically Disadvantaged South African University. Researchgate.net. URL: [https:// isadvantaged_South_African_University](https://isadvantaged_South_African_University).
58. Felsman D. E., Blustein D.L. The role of peer relatedness in late adolescent career development // J. of vocational behavior. New York. 2000. Vol. 54. № 2. P. 279-295.
59. Poole M. E. School and work: Expectations of adolescents in transition //Education research a. perspectives. Nedlands. 2000. Vol. 12. №2. P. 10-18.
60. Wüst K., Leko Šimić M. Students' career preferences: intercultural study of Croatian and German students // Economics and Sociology. 2017. № 3. P. 136-152.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Тест – анкета здатності до самоосвіти та саморозвитку (О. П. Сергєєнкова)

Виберіть один із запропонованих варіантів відповіді: «ні» (1б), «частково, періодично» (2б), «так» (3б). Визначте кількість балів за кожну відповідь відповідно до ціни обраного варіанту. Додайте набрану вами кількість балів за всі відповіді та співвіднесіть вашу суму балів зі «Шкалою визначення рівнів розвитку».

1. Чи читали ви і чи знаєте щось про принципи, методи, правила самоосвіти, самовиховання, саморозвитку особистості?
2. Чи маєте ви серйозні і глибокі прагнення до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку своїх особистісних якостей, здібностей?
3. Чи відмічають ваші друзі, знайомі ваші успіхи в самоосвіті, самовихованні, саморозвитку?
4. Чи відчуваєте ви прагнення глибше пізнати самого себе, свої творчі здібності?
5. Чи маєте ви свій ідеал і чи спонукає він до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку?
6. Чи часто ви задумуєтесь про причини своїх промахів, невдач?
7. Чи здатні ви до швидкого самостійного оволодіння новими видами діяльності, наприклад, до самостійного вивчення іноземної мови?
8. Чи здатні ви і далі вирішувати складну задачу, якщо перші дві години не дали очікуваного результату?
9. Чи ведете ви щоденник, де записуєте свої ідеї, плануєте своє життя (на рік, на найближчий місяць, тиждень, день)?
10. Чи аналізуєте, що із запланованого виконати не вдалося і чому?
11. Чи ваші друзі вважають вас людиною, здатною до переборення труднощів?
12. Чи знаєте ви свої сильні та слабкі сторони? Чи хвилює вас майбутнє?

13. Чи прагнете ви до того, щоб вас поважали ваші найближчі друзі, батьки?
14. Чи здатні ви керувати собою, стримувати себе у конфліктних ситуаціях?
15. Чи здатні ви до ризику?
16. Чи прагнете ви виховувати в собі силу волі або інші якості?
17. Чи добиваєтесь ви того, щоб до вашої думки прислуховувались?
18. Чи вважаєте ви себе цілеспрямованою людиною?
19. Чи вважають (вважали) вас людиною, яка здібна до самоосвіти, саморозвитку: батьки; учителі; друзі?

Шкала визначення рівнів розвитку здібностей до самоосвіти і саморозвитку

Сума балів	Рівень розвитку	Сума балів	Рівень розвитку
21-28	— дуже низький	45-48	— трохи вищий за середній
29-32	— низький	49-52	— вищий за середній
33-36	— нижчий за середній	53-56	— високий
37-40	— трохи нижчий за середній	57-63	— дуже високий
41-44	— середній		